

<https://doi.org/10.15407/rksu.39.117>

УДК 027.54(477.83-25):025.17:[821.161.2-6.09Корелева:
82-051Бучинський]"1958/1960"

Зоряна Грень,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, учений секретар,
Львівська національна наукова бібліотека України

імені В. Стефаника (Львів, Україна)

ORCID: 0000-0001-9869-7421

E-mail: gren@nas.gov.ua

**ЛИСТИ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ
ДО ДМИТРА БУЧИНСЬКОГО (1913—1963)
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ
ЇХНІХ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ**

Мета роботи. Визначити інформаційно-фактографічну цінність листів письменниці Наталени Королевої до літературознавця, критика, бібліографа і журналіста Дмитра Бучинського з огляду на створення наукових біографій кореспондентів, окреслити проблематику листування та його значення для учасників цієї комунікаційної взаємодії. Важливо через аналіз епістолярію привернути також увагу до постаті Д. Бучинського, його професійної діяльності та ролі в популяризації спадщини Н. Королевої. **Методологія.** Дослідження ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності, застосовано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) та спеціальні методи досліджень, зокрема джерелознавчий, історико-біографічний аналіз. **Наукова новизна.** Уведено до наукового обігу невідомі раніше листи письменниці 1958—1960 рр., зміст яких дозволить доповнити її життєпис, а також окреслить постать Д. Бучинського, акцентує його роль як біографа Н. Королевої та популяризатора її творчості. **Висновки.** Аналізовані листи є цінним джерелом для підготовки наукової біографії Н. Королевої, для вивчення її літературної та художньо-мистецької діяльності чеського періоду, для визначення її комунікаційного кола, для з'ясування певних особливостей творчої лабораторії

Цитування: Грень З. Листи Наталени Королевої до Дмитра Бучинського (1913—1963) як джерело до вивчення їхніх життя і діяльності. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 4 (39). С. 117—129. <https://doi.org/10.15407/rksu.39.117>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

письменниці. Важливими є оцінки і трактування Н. Королевою власного літературного доробку, перекладів її творів іспанською, ставлення до критики, а також долі її літературної й архівної спадщини. Листування з Д. Бучинським є унікальним джерелом, що відображає повсякденні, побутово-психологічні та міжкультурні аспекти інтеграції письменниці в середовище на еміграції в Чехословаччині. Листи дозволяють простежити внесок Д. Бучинського в популяризацію творчості Н. Королевої в українському еміграційному середовищі, а також частково його літературознавчу, перекладацьку, журналістську діяльність окресленого періоду.

Ключові слова: епістолярій, Наталена Королева, Дмитро Бучинський, українська еміграція, наукова біографія, відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка.

Актуальність теми дослідження. В українському пантеоні діячів культури є чимало постатей, біографії яких досі оповиті таємницями, а їх реконструкція часто видається нездійсненною справою. Це, зокрема, стосується діячів української науки і культури на еміграції, причиною чого є недоступність джерел, що зберігаються в закордонних приватних та інституційних архівах. У цьому контексті велике значення мало виявлення, наукове опрацювання і введення до наукового обігу невідомого раніше архівно-документального комплексу та книгозбірні українського літературознавця, перекладача, журналіста, керівника української редакції Іспанського національного радіо Д. Бучинського (1913—1963), представника української повоєнної еміграції в Іспанії. Ці архівні матеріали 2019 р. передала до ЛННБ України ім. В. Стефаніка донька діяча Тамара Бучинська.

Важливою частиною архіву є листування з українськими письменниками, видавцями, редакторами, вченими, громадськими і релігійними діячами в Європі, США, Канаді, Південній Америці. Серед цих документів на увагу заслуговують листи від знаної української письменниці Наталени Королевої.

Постаті Н. Королевої та Д. Бучинського в українській гуманітаристиці мають суттєво відмінні ступені опрацювання. Ім'я Д. Бучинського в Україні донедавна було невідоме. Його розлоге листування ніколи не публікувалося, а отже, перебувало поза науковим дискурсом.

Аналіз досліджень і публікацій. Епістолярна спадщина Н. Королевої введена до наукового обігу фрагментарно, зокрема опубліковано листи до київського літературознавця, критика і мистецтвознавця О. Бабишкіна, І. Борщака, О. Кошиця, канцлера Апостольської Екзархії УГКЦ в Мюнхені отця І. Леськовича, І. Огієнка (Митрополита Іларіона). У цьому контексті Н. Лисенко наголошує на дослідженні і публікуванні записів, епістолярію Н. Королевої, чернеток її творів як на першочерговому завданні літературознавців, які вивчають українську еміграцію, її діяльність та творчі здобутки [1, с. 376].

Узагальнені відомості про кореспондентів Н. Королевої виклав Л. Биковський у статті «Наталена Королева. Її життя і творчість за час від 1944

до 1960 року» [2]. Крім себе, автор назвав єп. Є. Бачинського (Швейцарія), Д. Бучинського (Мадрид, Іспанія), М. Денисюка (Чикаго, США), Л. Копач (Торонто, Канада), о. І. Леськовича (Мюнхен, Німеччина), О. Моха (Торонто, Канада), І. Огієнка (Вінніпег, Канада), Д. Сіак (Сарсель, Франція), Ірену Шох (Нью-Йорк, США), Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка Академії наук УРСР. Водночас Л. Биковський охарактеризував листи письменниці як «цінні літературно-історично-автобіографічні документи» [2, с. 70]. І справді, низка біографічних нарисів про Н. Королеву написана авторами якраз на основі їх листування з нею (Л. Биковський, Д. Бучинський, Р. Завадович, О. Копач).

Новизна дослідження полягає в запровадженні до наукового обігу листів Н. Королевої, зміст яких дозволить доповнити її життєпис, а також окреслить постать Д. Бучинського як біографа письменниці та популяризатора її творчості.

Метою дослідження є визначення інформаційно-фактографічної цінності листів Н. Королевої до Д. Бучинського в контексті створення наукових біографій кореспондентів, окреслення проблематики листування та його значення для учасників цієї комунікаційної взаємодії. Важливо через аналіз епістолярію привернути також увагу до постаті Д. Бучинського, до його професійної діяльності та ролі в популяризації спадщини Н. Королевої.

Виклад основного матеріалу. Листування Д. Бучинського з Н. Королевою розпочалося за посередництва бібліотекарки НТШ в Сарселі Д. Сіак, яка звернулася до українського журналіста в Мадриді Б. Цимбалістого в пошуках зацікавлених осіб в Іспанії, що могли б підтримати письменницю Н. Королеву. Вдова В. Короліва-Старого (1879—1941) у скруті проживала в місті Мельник поблизу Праги і господарювала в ізоляції від українського еміграційного середовища.

У надісланому до ЛННБ України ім. В. Стефаніка архіві Д. Бучинського, який перебуває нині на етапі науково-технічного опрацювання [3], виявлено автографи 37 листів від Н. Королевої. Це найчисельніший з відомих на сьогодні епістоляріїв письменниці. За роками кореспонденція розподілена таким чином: 1958 — 15, 1959 — 17, 1960 — 5 листів. Більшість листів Д. Бучинський отримував на свою мадридську адресу, а від грудня 1958 р. до травня 1959 р. — на тимчасову в Лондоні. Також ідентифіковано три листівки із зображенням архітектурних пам'яток міста Мельника, без поштових штемпелів і датування, які, ймовірно, надсилалися разом з листами. І листівки, і надіслані Н. Королевою світлини зберігаються в Інституті досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБ України ім. В. Стефаніка.

Перший лист датовано 23.02.1958 р. У ньому Н. Королева відповідає на запитання критика щодо її життя і творчості. Спроба Д. Бучинського детально розібратися в заплутаній біографії письменниці була зумовлена підготовкою матеріалів до її 70-ліття для низки українських еміграційних

видань та української редакції Іспанського національного радіо. Однак відповіді на запитання щодо конкретних дат її життя Д. Бучинський не отримав: «Давати Вам “дати з мого життя” — милий, любий Пане Брате! — це — зайва втрата часу! Була-б мусила на те витратити якихсь два-три роки на різні вирахування та вичисління у якому році та в якій школі дістала той або інший диплом. Документів жодних не маю... Пишете, що “дати необхідні для кожного точного і повного життєпису”. А що життєпис виходить “чудовою казкою”. То ж лишіть його “казкою!”» (лист від 16.03.1958 р.).

Через брак надійних документальних джерел дослідники творчості Н. Королевої брали факти з автобіографічних художніх творів, передмов до них та коментарів. З листів зрозуміло, що письменниця заохочувала такі студії: «Про Великі Борки — давно вже написала! Ціла частина (третья) повісті “Предок”!» (лист від 24.05.1958 р.); «На Україні він [батько. — З. Г.] був (і я також) двічі. У “Шляхами і стежками життя” це написано» (лист від 13.09.1958 р.); «Все це про рід Дунін-Борковських досить докладно розказано у “Предкові”, так само, як розказано й про те, як і де зустрілись по перше представники роду Дунін-Борковських (Адам) й де Кастро (Карлос). А саме у Сарацинській неволі. Це — цілком історично» (лист від 13.09.1958 р.); «...прочитайте “Без Коріння”, там я описала батька» (лист від 21.01.1959 р.); «Не легко далась мені ця наука! Про це написала книжку “Без коріння”, де описала звичаї й життя цих “Благородних Дівичь”» (стаття «Чому», додаток до листа від 24.04.1959 р.).

Н. Королева, іспанка та полька за походженням, так пояснювала в одному з листів свій перехід на українство: «Зацікавилася я українцями не “з патріотизму”, а тому що мені видалось дуже цікавим, що існує нарід, який, по старо-грецьким легендам, “походить не більш й не менш як від самого Зевса” та доньки Бористена — Ларти. Чи-ж це не цікавіше за всіх Запорозьців скільки їх не було?» (лист від 13.09.1958 р.). Водночас в іншому листі зізнавалася своєму адресатові, що існував ще один народ, яким захоплювалася і роздумувала, чи не віддати йому своє «перо і сили»: «Це — нарід ормянський. Також дуже його люблю й їхню країну, яка так нагадує Еспанію... може саме тому й зворушила вона мене!.. Але мова їхня незвичайно тяжка. Ніколи не могла навчитись їй, коли там працювала...» (лист від 22.09.1959 р.).

Н. Королевій більше імпонувала розмова про творчі аспекти її літературної діяльності («Пишіть більше про мої книжки як про мою особу» (лист від 23.02.1958 р.), але біографічного дискурсу все ж не вдалося уникнути. Найбільше він представлений рефлексіями на матеріали, опубліковані Л. Биковським [4], С. Росохою [5] й самим Д. Бучинським в еміграційній періодиці. Отримуючи від свого іспанського колеги вирізки газетних статей про себе, Н. Королева реагувала зауваженнями і виправленнями, наполягаючи у такий спосіб на певному, створеному нею, життєписному фактографічному каноні. Так, у листі від 16.04.1958 р. обурювалася вико-

ристанням імені Наталія замість Наталена, а також неточним висвітленням дипломатичної роботи в українській місії у Празі, некоректними вимогами назвати ім'я нареченого, від якого втекла; неправильним зазначенням кількості літературних нагород тощо.

Д. Бучинському належить ряд публікацій про Н. Королеву, написаних у період листування з письменницею. Найважливіші з них: «На шляхах і стежках Наталени Королевої» (друкувалася в березні—квітні 1958 р. у газеті «Християнський голос», Мюнхен), «Зі згадок Наталени Королевої» («Свобода», 1958, чч. 175—185) [6], а також «Наталена Королева» (Література і мистецтво. Місячний додаток «Гомону України»). З усіма цими текстами письменниця була знайома з вирізок, надісланих Д. Бучинським. На прохання вченого, зі статті у «Християнському голосі» був виготовлений відбиток з фотографією письменниці. Одержавши його, Н. Королева в листі від 21.01.1959 р. подала докладний аналіз деяких принципових, на її думку, моментів.

Найсуттєвіші її виправлення стосувалися:

- ставлення її батька до українства: «Ви навмисне підкреслюєте, що мій батько “не відчував ніяких українських сентиментів, а вже робити з нього укр[аїнського] патріота навіть не має місця”. А як же тоді його приятельство з Шероцьким, доктором Модестом Левицьким, Миколою Лисенком? Як висвітлити, що він говорив добре по українському? Що просто “вимагав”, аби служба говорила тільки по українському? Як висвітлити те, чому навчав мене, що служити слабшому (і народу, не тільки особам!) є обов'язок лицарський (прочитайте “Без Коріння”, там я описала батька). Чи Ви з тих, що не визнають, аби Поляк був “людиною”? А тільки — “тираном” і “гнобителем”? Зрештою, це Ваша річ. Але мушу боронити пам'ять батька»);
- постаті Миколи Лисенка («у М. Лисенка я вчилася грати на піаніно, а співу він ніколи не навчав»);
- вимог перейти на іншу релігію перед одруженням з першим чоловіком («Родина Іскандера ані хвилини не гадала “навернути” мене на релігію Святого Світла, просто я сама злякалась, що релігія ця така подібна до християнства, всі там, у Персії, були так добрі й милі до мене. То ж, злякалась, що я просто “по інерції” забуду хто я, й стану — як вони... “збочу” з прямого путі»);
- числа поранень («ранена я була п'ять разів, а не двічі. Тому сьогодні так мені тяжко ходити, бо нога ліва двічі ранена, права рука — раз, й голова — двічі»);
- релігійної приналежності Іскандера («Іскандер вже був християнин, римо-католик, коли я з ним випадково зустрінулась у Київському штабі»);
- невірно використаного псевдоніма «Сірій» у розповіді про Василя Короліва («Це вже — дуже, дуже й дуже груба помилка! Псевдонім Василя Короліва був: Старий»);

- числа відвідин її доном Альфонсом («Дон Альфонсо відвідував Естрелїту не “раз”, а щось 6 чи 7 разів, може й 8»).

Одне зауваження навіть стосувалося творчої лабораторії письменниці: «різні шматки паперу, чорнила й пер свідчать не про “тяжкі обставини”, а про те, що я — вічна “богема”, або, як Чехи кажуть, “богем”, й не звертаю уваги на те, на якому папері та яким чорнилом (по українському — атраментом!) пишу. Що трапиться під руку» (лист від 21.01.1959 р.).

Н. Королева відчувала, що, ймовірно, образила свого адресата: «Великий мені жаль, що я — ніяк цього не хочучи! — образила та ще й вилаяла Вас! ...То ж щиро й сердечно прошу Вас мені вибачити і не відбирати у мене свого приятельства, що прийшло мені так несподівано й втішило мене у моїй самоті. Бо ж зі всіх моїх укр[аїнських] кореспондентів тільки з Вами переписуюсь приятельські. З іншими — лише у справах видавництва» (лист від 29.05.1959 р.).

Про глибоку довіру до Д. Бучинського і його невідому раніше роль посередника між письменницею і редакціями українських часописів свідчить рукопис статті Н. Королевої «Чому?» обсягом 30 сторінок, написаної 25 квітня 1958 р., що збережена в архіві вченого. Це відповідь на вимогу д-ра С. Росохи [5] пояснити, чому Н. Королева свого часу не виправила помилок у книзі «Легенди Старокиївські» (Прага, 1943) [7].

У передмові до цього видання С. Росоха подав узгоджену з В. Королівим-Старим версію біографії письменниці, яка суперечить викладеному в опублікованих розділах «Шляхами і стежками життя». Письменниця наполягала на авторському варіанті статті і заперечувала будь-які втручання в текст. Стаття вийшла друком 1960 р. на сторінках нью-йоркської газети «Прометей».

Окрім біографічного компонента, аналізовані листи містять хроніку літературної діяльності Н. Королевої впродовж 1958—1960 рр. У цей період письменниця активно переписувала для видавців свої рукописи, відмовляючись надсилати їм оригінали. Здебільшого переписування велося зі збережених чернеток (йдеться про «Предка», «Сон тіні», ще не опублікованих розділів «Шляхами і стежками життя», «Quid est Veritas?», «Останнього Бога» та ін.). «“Позичити” Вам мої книжки — не можу, бо багато їх ані не маю! В свій час їх “позичала”, й ...мені їх не повернули! Маю лише чорновіки рукописів, які можу переписати — рукою! — для Вас», — відповідала Н. Королева Д. Бучинському на його прохання надіслати до Мадрида свої видання (лист від 16.03.1958 р.).

Під час переписування вже раніше опублікованих творів авторка вносила чимало змін у текст. Ось що писала про повість «Предок»: «Виправити його конче треба. Бо коли мені його друкували (перед 20 роками) в Галичині.., його там “виправили” по своєму. Бо я тоді була нова в укр[аїнській] літературі, а Рудницький у критиці на “Тринадцять тринадцять” написав,

що я “сиділа по загумінках і не маю ані розгляду, ані уяви про європейське життя”.., то ж йому повірили, а в “Предка” повкрадалися дуже “дивні” поправки» (лист від 27.07.1958 р.).

Письменниця боляче сприйняла втрату рукопису «Шляхами й стежками життя»: «Буду мусила написати до Акад. Наук до Київа, аби переписали мені з рукопису, по який спеціально приїздили до мене. Звичайно, якщо буду той рукопис потрібувати! Бо нині — коли не знаю, де той, посланий українцям у “розсіянні сущим”, принаймні знаю, що один екземпляр, писаний мною й виправлений мною, — у Київській Академії Наук» (лист від 22.06.1959 р.). Висловлювала вона занепокоєння й долею інших рукописів: «Що сталося з моєю повістю про Пилата? Лежить у о. Леськовича, так само, як й де які інші рукописи мої (“Останній Бог”, “Сон Тіні”)».

Ще інші твори, зокрема «Дорогу досконалости Св. Терези з Авіла», «Останній Бог», надіслала О. Мохові в Торонто (лист від 20.08.1958 р.). Згадується в листах і праця над прозовим твором про Роксолану, над оповіданням про Св. Наталену (лист від 06.05.1958 р.), а також над повістю про хор «Арфа» (на момент листування Королева відправила замовникам перший розділ) (лист від 22.06.1959 р.).

У листі від 26.08.1959 р. письменниця окреслила один зі своїх творчих задумів: «Як що Бог дасть ще життя й можливости писати, а не ходити на заробітки, то мрію про те, щоб написати ще повість “Скитська Діяна”. Бо маю цікаві матеріали — ну, й думки до того! — про те, як з Криму, з Таврії, перенесли стародавню статую Скитської Артеміди, чи Діяни, на озеро Немі, близько Риму, і дуже поважали цю святиню».

Обговорювалися й перспективи перекладу її творів іспанською мовою, зокрема «Предка» (лист від 23.02.1958 р.) та не друковану на той час повість «Quid est Veritas?», яку письменниця вважала своїм найкращим твором (лист від 06.05.1958 р.), а також оповідання про Св. Наталену. Уповноваживши Д. Бучинського видавати «де хочете й що хочете, уривками чи як схочете з розповіді-автобіографії “Шляхами й стежками життя”», висловила певні застереження: «прошу дуже, не давати нічого (викреслити ті рядки!), де щось говориться про Дон Хуана і Донью Ену. Не хочу цього рішучо давати в іспанських часописах — українських чи польських, однаково. Щоб не робити “пльоток”» (лист від 16.03.1958 р.).

Письменниця піклувалася про видання і переклад іспанською мовою рукописів Василя Короліва-Старого. Із цією метою вона надіслала Д. Бучинському низку рукописів, зокрема дитячі п’єси, не друковані на той час поеми «Анна Регіна», «Роксоляна» та ін.

Листи до Д. Бучинського є унікальним джерелом не лише про літературний тандем письменниці з В. Королівим-Старим, а й про мистецьку співпрацю («...робила йому шкіци (картони) для образів святих» (лист від 09.08.1958 р.).

У листах Н. Королева постала як іконописець, що найчастіше працює в акварельній техніці. Для експонування в Національній бібліотеці Іспанії на виставці, присвяченій українській жінці — письменниці й матері, а також проблемам виховання української дитини в умовах еміграції, Н. Королева надіслала Д. Бучинському образ св. Кунігунди. Цей факт засвідчив лист від 08.12.1958 р., в якому письменниця дякувала за повернену акварель та вирізку зі статтю про виставку з незазначеного іспанського часопису. Ще одну акварель — образ Св. Цариці Тамари — Н. Королева намалювала для доньки Д. Бучинського. Хвилювалася, чи сподобається, оскільки відмовилася від початкового задуму зобразити святу у грузинських шатах («занадто була б театральна») і вирішила представити її «у темній більш на чернечу подібній одежі». Акварель була надіслана з листом від 26.08.1959 р., в якому було викладено життєпис святої та власну рецепцію цієї історичної постаті.

Н. Королева пропонувала також долучитися до згаданої виставки образами в техніці венеційської мозаїки (лист від 26.06.1958 р.). Важливим доповненням до її творчого портрета є відомості про малювання нею костюмів для театру у Празі (лист від 05.01.1960 р.). На жаль, місцезнаходження згаданих творів невідоме.

Для Н. Королевої Д. Бучинський був голосом «далекої і милої Батьківщини», єдиним співрозмовником, кому могла вільно висловити свій іспанський сентимент: «Дякую вам за Вашу ласкавість й за привіт з моєї далекої й незабутньої Батьківщини. Хотіла б її побачити й бути похованій в її землі... Але, мабуть, до цього ніколи не дійде» (лист від 23.02.1958 р.). «До Іспанії я не поверну, — зізнавалася письменниця, — бо гадаю, що сьогодні була б там більш чужа як тут, де — як співається у чеській гімні! — “mezi Čechy domov můj! / “Між Чехами мій дім!”. Це — свята правда! Мій “дім!”... але не батьківщина» (лист від 22.09.1959 р.). На прохання письменниці Д. Бучинський подарував їй вуаль, яку носять іспанки. Також надіслав серію іспанських марок із зображенням Богородиці: «Я не філателістка! Але мушу признати, що еспанські матки — найкращі у світі», — писала Н. Королева (лист від 29.05.1959 р.). Захоплювалася творами художника Мурільйо Бартоломе Естебана (1618—1682), прохала за можливості надіслати їй репродукції «Успіння Пресвятої Богородиці» і «Непорочного зачаття», а також Св. Антонія (лист від 07.03.1960 р.).

Покладений в основу літературної творчості Н. Королевої християнський світогляд позначився і на її епістолярії. Листи Н. Королевої можна упізнати за поміткою «+ Рах» у лівому верхньому куті, що з латинської означає «мир». Вона відвідувала костел, писала про себе як про облата св. Бенедикта (лист від 09.08.1958 р.), тобто мирянку, яка приєдналася до монашої спільноти за власним вибором. В описі домашнього інтер'єру наявні образи святих, зокрема св. Антонія Падуанського, св. Терези з Авілі, Чорної Діви Монсерратської. Чимало з них були намальовані В. Королівим.

Сучасники та дослідники життєпису і творчості Н. Королевої неодноразово вказували на складні взаємини письменниці з українським еміграційним середовищем у Чехословаччині. Це підтверджують її власні свідчення: «З емігрантами я не маю жодних звязків. Не знаю і не шукаю, вони-ж мене — принаймні тутешні — уникають. ...Літературою моєю тутешні емігранти не цікавляться, бо не пишу про Подебрадську Академію, емігрантське життя, не доказую писемно, що Підкарпатський Україн[ський] театр був найліпший у світі. Позичати у мене грошей — нема як, бо я їх не маю, купити щось, аби перепродати й на цьому заробити, також не можна, бо я нічим не торгую. Коли ж потрібую заробити на життя — особливо влітку — я йду працювати на полі: обкопувати картоплю, збирати помідори, або щось таке. А це вже як “понижуюча” праця в очах тутешніх емігрантів» (лист від 26.06.1958 р.).

У листах знаходимо згадки про відвідини Королівих українськими діячами: професором В. Щербаківським («бував у нас щороку на Святвечір тільки за життя дружини (зрештою, як і інші українці)... Більш я його не бачила й навіть не знаю, чи живий» (лист від 20.08.1958 р.); М. Садовським (лист від 20.08.1958 р.); професором В. Дорошенком (лист від 13.09.1958 р.); Л. Биковським (лист від 13.09.1958 р.); М. Омельченко (лист від 18.05.1959 р.). Письменниця залишила епізодичні свідчення про С. Сірополка: «Я його ніколи не бачила. Але зрідка переписуюся з ним. Йому вже 82 роки, він дуже любить книжки. І коли я виграбаю якусь у себе, то посилаю йому, або якісь листівки Києва з укр[аїнським] сюжетом. А старенький дуже тішиться цим, як мала дитина» (лист від 12.09.1958 р.).

Цінними є коментарі письменниці стосовно її взаємин з Іваном Огієнком, особливо в контексті появи її «Автобіографії» в журналі «Віра й культура» (1958), що викликало обурення із цього приводу з боку українських емігрантів-католиків [8]. Автобіографію письменниця написала на прохання Огієнка, а згодом одержала від нього брошуру про князів Острозьких і число часопису «Віра і культура». Як зізнавалася письменниця Д. Бучинському, вона «в житті своєму не читала нічого такого “чорносотенного”. Повного ненависті й незнання того, про що пише. Тобто — католицизму» (лист від 16.04.1958 р.). Це поклато край листовному діалогу. Н. Королева попросила нічого їй більше не писати і не друкувати нічого й ніколи за її підписом (лист від 16.04.1958 р.).

Листи Н. Королевої є також джерелом для бібліотекознавчих студій, присвячених книжковому зібранню Д. Бучинського, що зберігається у ЛННБ України ім. В. Стефаника, зокрема надають можливість підтвердити походження примірників видань В. Короліва-Старого «Нечиста сила» (Каліш, 1923), «Милосердний самарянин» (Львів, 1938), «Згадки про мою смерть» (Прага, 1942), «Війна Грибів з Жуками» (1919) та ін.

Листи доповнюють інформацію про життя і діяльність В. Короліва-Старого, зокрема працю в Українській Господарській академії в Подебрадах

(лист від 18.05.1959 р.). Щодо матеріалів до укладання бібліографії В. Короліва-Старого письменниці відповідала: «Точніша бібліографія покійного Дружини? Цим послужити ніяк не можу! Бо ми обоє ніколи не вважали себе за “знаменитих письменників” й тому не рахували ані скільки оповідань, чи як то кажуть нині, — “заголовків” “маємо за собою”, ані коли й хто видав, чи скільки сторінок було у книжці. Просили часописи чи видавництва — послали. Та більш про те й не згадували й не думали. Бо гонорарів ще й тоді не платили. Це, як видно, вже така “традиція”! Отже — пишть як хочете й що хочете! Про мене — а про нього тим більше! — це не має найменшого значіння» (лист від 22.06.1959 р.).

Крізь призму окремих коментарів письменниці представлена літературознавча діяльність Д. Бучинського. Зокрема, в листі від 20.08.1958 р. ідеться про постать композитора Хуана де Кастро, про якого критик написав і опублікував наукову розвідку українською та іспанською мовами [9]. Підтримавши літературознавця в написанні нової праці про Тараса Шевченка, письменниці висловила жаль, що не мала, тож не могла надіслати йому необхідного видання Кобзаря, натомість пропонувала: «послати й Лесею Українку — або те, що досі вийшло або що виходитиме у цьому році: повністю все написане Лесею Українкою. Далі має вийти, також повністю, О. Олесь. У нас тут це все можна купити в Празі» (лист від 24.10.1959 р.).

Про свої читацькі інтереси Н. Королева писала: «у чеській мові видається дуже багато книжок: від еспанської й до корейської, переклади. Є й з української мови — як старі, так і нові твори. Нині ж видають для мене дуже цікаві річі: класичну літературу..., а з пізніших — Шекспіра, Гете, Шіллера, а навіть й таких авторів старих, як Лопе де Вега. І добрі переклади. А що нема оригіналів, то й те добре!» (лист від 24.10.1959 р.).

Проживаючи в соціалістичній Чехословаччині, Н. Королева заперечувала неодноразово висловлювані припущення, «що у нас тут панує страшна “драконіка”, що нам заборонено переписуватись з не демократичними країнами. ... Нам це ніяк не заборонено, до приватного нашого життя ніхто не мішається. Я є для держави і урядів така сама “Чешка”, як і кожна інша тут народжена, бо громадянство маю таке саме, як і всі» (20.08.1958 р.). Водночас письменниці повідомляла про обмеження на передплату закордонних часописів, про дозвіл отримувати лише окремі числа видань (лист від 16.03.1958 р.) і заборону висилати закордон книги, друковані до 1948 р. (лист від 16.04.1958 р.).

У Н. Королевої тонке почуття гумору. Її психоемоційний портрет доповнює сповнений іронії самоопис: «...я маю також “котячі” очі мінливі, зелені всіх тіней» (лист від 30.08.1958 р.); «я дуже малого зросту. Покійний дружина завжди жартував, що коли я “Королева”, то тільки шахматова “Королева”, як у грі в шахи» (лист від 16.04.1958 р.).

З листів зрозуміло, що Н. Королева продовжувала проживати в будинку, який був придбаний з В. Королівим-Старим і який після його смерті письменниця подарувала подружжю сусідів. Вона брала активну участь у вихованні та навчанні їхніх дітей — 12-літнього Юрчика і 6-річної Ленки (Наталенки). Мала кімнату і передпокій із книжковими полицями, приладдям для малювання. Бібліотека Н. Королевої налічувала 500 книг та 50 картин (лист від 08.06.1960 р.).

Задумуючись над майбутнім свого архіву, письменниця просила Д. Бучинського довідатися про можливість передання його до Іспанії: «Якби було можна дати до Еспанії, — дуже була б рада. Поспитайте, чи можна написати який тестамент?» (лист від 27.07.1958 р.). Однак у листі від 18.05.1959 р. стверджувала, що заповіт у неї вже є: «Про те, що “з нас ніхто не вічний”, я памятаю й тестамент маю. А в Мельнику існує міський музей, Архів і т. п. інституції, а в Празі — українськ[ий] музей і Славянська книгозбірня».

Н. Королева часто перестуджувалася, тому в численних листах писала про необхідність заготовлювати вугілля на зиму. Вона повідомляла також, що, незважаючи на крихке здоров'я, змушена працювати: збирати овочі, працювати на фабриці, проводити приватні заняття з іноземних мов (у листах згадано про німецьку і російську). Проте важкі обставини життя не відібрали життєвого оптимізму: «хоч я в порівнянні з Вами справжня “abuela” [бабуся. — З. Г.], але цікавлюсь всім, повністю приймаю всі радості життя, а прикрості віддаляю від себе так, що не думаю і не згадую про них» (лист від 24.05.1958 р.); «...часто чую від сусідів — селян: “От вже 30 років Вас знаємо! А Ви — все така сама! Що Ви робите? Як цього досягаєте?” Рецепт мій простий: нікому не завидую, нікого не [не]навиджу, намагаюсь бути задоволена тим, що маю» (лист від 14.06.1958 р.).

Наукова новизна. Уведено до наукового обігу невідомі раніше листи письменниці 1958—1960 рр., зміст яких дозволить доповнити її життєпис, а також окреслить постать Д. Бучинського, акцентує його роль як біографа Н. Королевої та популяризатора її творчості.

Висновки. Аналізовані листи є найбільшим відомим на сьогодні епістолярним комплексом Н. Королевої. Цінний насамперед фактографічним викладом авторської біографії письменниці, він слугуватиме джерельним матеріалом для написання її наукового життєпису. Листування доповнює чинні знання про літературну діяльність Н. Королевої чеського періоду, зокрема дає відповіді на запитання про те, над якими творами письменниця працювала в час листування з Д. Бучинським, з якими видавцями і редакторами спілкувалася, як реалізовувався редакційно-видавничий процес та які чинники впливали на нього, а також розкриває деякі особливості творчої лабораторії письменниці. Важливими є оцінка і трактування Н. Королевою власного літературного доробку загалом і конкретних творів — як опублікованих раніше, так і тих, що перебували у процесі написання,

доопрацювання з метою перевидання, чи на етапі творчого задуму; перекладів її творів іспанською. У листах письменниці рефлексує на літературно-критичні матеріали, що з'являлися у пресі; торкається долі літературної й архівної спадщини. Листування з Д. Бучинським є унікальним джерелом, що відображає повсякденні, побутово-психологічні та міжкультурні аспекти інтеграції письменниці в середовище на еміграції в Чехословаччині. Листи дозволяють простежити внесок Д. Бучинського в популяризацію творчості Н. Королевої в українському еміграційному середовищі, а також характеризують його літературознавчу, перекладацьку, журналістську активність окресленого періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисенко Н. Примітки // Королева Н. Шляхами і стежками життя / передм. М. Г. Жулинського; прим. Н. І. Лисенко. Харків : Фоліо, 2019. С. 370—443.
2. Биковський Л. Наталена Королева. (Її життя і творчість за час від 1944 до 1960 року) // Визвольний шлях. 1962. № 1. С. 65—71.
3. Відділ рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаніка, Ф. 342 (Бучинський Д. Г.).
4. Биковський Л. Наталена Королева (від 1888 — до 1958) // Визвольний шлях. 1958. Кн. II. С. 185—193; 1958. Кн. III. С. 294—304.
5. Росоха С. Життя і творчість Наталени Королевої // Наш клич. Буенос-Айрес, 1959. 8 січ.
6. Бучинський Д. Зі згадок Наталени Королевої : Відгук // Свобода. 1958. Ч. 175—185. URL: <https://archive.svoboda-news.com/pdf-1958/>
7. Росоха С. Передмова // Королева Н. Легенди Старокиївські. Частина II. Прага : Укр. вид-во «Пробоем», 1943. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25050/file.pdf>
8. Королева Н. Автобіографія // Віра й культура. 1958. Ч. 4 (52). С. 22—25.
9. Бучинський Д. Еспанський свідок нашої музичної культури. Йорктон : Друкарня Голосу Спасителя, 1958. 23 с.

Отримано 26 грудня 2024 р.

REFERENCES

1. Lysenko N. Prymitky [Notes] // Koroleva N. Shliakhamy i stezhkamy zhyttia [Along the paths and trails of life]. Kharkiv: Folio, 2019. pp. 370—443. [In Ukrainian].
2. Bykovskiy L. Natalena Koroleva. (Ii zhyttia i tvorchist za chas vid 1944 do 1960 roku). *Vyzvolnyi shliakh* [Liberation path]. 1962. No. 1, pp. 65—71. [In Ukrainian].
3. Fond 342 (Dmytro Buchynskiy). Manuscript Department, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.
4. Bykovskiy L. Natalena Koroleva (vid 1888 — do 1958). [Natalena Koroleva (from 1888 to 1958)]. *Vyzvolnyi shliakh* [Liberation path]. 1958. No. 2, pp. 185—193; 1958. No. 3, pp. 294—304. [In Ukrainian].
5. Rosokha S. Zhyttia i tvorchist Nataleny Korolevoi [Life and work of Natalena Koroleva]. *Nash klych* [Our motto]. Buenos Aires, 1959. Jan. 8, p. 2. [In Ukrainian].
6. Buchynskiy D. Zi zhadok Nataleny Korolevoi : Vidhuk [From the memoirs of Natalena Koroleva: Review]. *Svoboda* [Freedom]. 1958. No. 175—185; URL: <https://archive.svoboda-news.com/pdf-1958/> [In Ukrainian].

7. Rosokha S. Peredmova [Foreword] // Koroleva N. Lehendy Starokyivski [Koroleva N. Legends of old Kyiv]. Part 2. Prague, 1943. Pp. 5–8. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25050/file.pdf> [In Ukrainian].
8. Koroleva N. Avtobiohrafia [Autobiography]. *Vira y kultura* [Faith and culture]. 1958. No. 4 (52), pp. 22–25. [In Ukrainian].
9. Buchynskiy D. Espanskyi svidok nashoi muzychnoi kultury [Spanish witness to our musical culture]. Yorkton, 1958. 23 p. [In Ukrainian].

Received on December 26, 2024

Zoriana Hren

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv (Lviv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-9869-7421

E-mail: gren@nas.gov.ua

LETTERS FROM NATALENA KOROLEVA
TO DMYTRO BUCHYNSKYI (1913–1963) AS SOURCE
FOR STUDYING THEIR LIVES AND WORK

The goal of the research. To determine the informational and factual value of the letters written by writer Natalena Koroleva to literary scholar, critic, bibliographer, and journalist Dmytro Buchynskiy with a view to creating prosopographic portraits of the correspondents, to outline the issues addressed in the correspondence and its significance for the participants in this communication interaction. It is important to use the analysis of the correspondence to draw attention to the figure of Dmytro Buchynskiy, his professional activities and his role in popularising the legacy of Natalena Koroleva. **Methodology.** The research is based on the principles of historicism and scientific objectivity, using general scientific (analysis, synthesis, generalisation, comparison) and special research methods, in particular source studies and historical-biographical analysis. **Scientific novelty.** Previously unknown letters written by the writer in 1958–1960 have been introduced into scientific circulation, the content of which will supplement her biography and outline the figure of Dmytro Buchynskiy and his role as Natalena Koroleva's biographer and populariser of her work. **Conclusions.** The analysed letters are a valuable source for the preparation of a scientific biography of N. Koroleva, research into her literary activity during the Czech period, her circle of communication, and some features of the writer's creative laboratory. Natalena Koroleva's assessments and interpretations of her own literary work and translations of her works into Spanish are important. In her letters, the writer reflects on literary criticism published in the press and touches upon the fate of her literary and archival legacy. Her correspondence with Dmytro Buchynskiy is a unique source that reflects the everyday, domestic, psychological, and intercultural aspects of the writer's integration into the emigration community in Czechoslovakia. The letters allow us to trace D. Buchynskiy's contribution to the popularisation of Natalena Koroleva's work in the Ukrainian emigration community, as well as some of his literary, translation and journalistic activities during the period in question.

Key words: correspondence, Natalena Koroleva, Dmytro Buchynskiy, Ukrainian emigration, scientific biography, Manuscripts Department, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.